# MUZICA ŞI IERARHIA ARTELOR ÎN GÂNDIREA LUI HEGEL

Lect. univ. dr. pr. Florin SPĂTARIU[1]

**Sumar:** Pornind de la premisa că arta în general (ascultarea unui concert de muzică clasică, vizitarea unui muzeu, participarea la o expoziţie de pictură etc.) constituie o exigenţă a spiritului uman şi onecesitate, în funcţie de pregătirea intelectuală şi bagajul cultural, de discernământul şi ierarhizarea opţiunilor artistice, pr. dr. Florin Spătariu analizează muzica şi ierarhia artelor în gândirea marelui filozof german Hegel. Conform gândirii acestuia, artele sunt cele care reuşeşc să trimită cel mai mult spre latura spirituală a vieţii, dar pot fi, în acelaşi timp, ierarhizate piramidal, fiecare ocupând un loc în funcţie de exprimarea artistică. Prezentând apoi fiecare artă (arhitectura, sculptura, pictura etc.), autorul ajunge la concluzia că, pentruHegel, toate sunt importante, dar dintre toate, cea care oocupă locul de frunte este poezia, deoarece reprezintă forma cea mai autentică în care spiritul uman se poate manifesta liber.
**Cuvinte cheie:** artă, Hegel, arhitectură, pictură, sculptură, pictură, poezie, muzică, discernământ, ierarhizare, gust artistic, exprimare spirituală.

**Summary:** Starting with the premise that generally, art (listening to a concert of classical music, visiting a museum, participating at a painting exhibition, etc.) constitutes an exigency of the human spirit and honesty, depending on the intellectual preparation and cultural luggage, judgment and hierarchy of artistic options, Father Dr. Florin Spatariu analyses music and arts hierarchy in the thinking of the great German philosopher Hegel. According to his thinking, arts are those ones that succeed to send, most of all, to life spiritual side, but may be, at the same time, ranking pyramidal, each of them occupying a place according to the artistic expression. Then, presenting each art (architecture, sculpture, painting, etc.), the author comes to the conclusion that, for Hegel, all of them are important, but from all of them, poetry occupies the first place because it represents the most authentic form that the human spirit can express freely.
**Key words:** art, Hegel, architecture, painting, sculpture, poetry, music, judgment, hierarchy, artistic taste, spiritual expression.

Mulţi dintre noi ştim din proprie experienţă că audierea unui concert de muzică clasică, vizitarea unui muzeu sau participarea la o expoziţie de pictură constituie exigenţe ale spiritualui uman care se subordonează nevoii de cultură la un nivel mai ridicat decât o simplă preocupare a unor realităţi palpabile. În funcţie de pregătirea intelectuală şi de bagajul cultural acu-

[1] Institutul Teologic Romano-Catolic „Sf. Iosif” din Iaşi, email: padreflorin@yahoo.com

mulat în timp, avem şi o ierarhie în satisfacerea gusturilor artistice, dând întâietate acelor arte cu care simţim afinităţi imediate şi care, în definitiv, ne împlinesc cel mai bine din punct de vedere spiritual şi intelectual. Şi nu în ultimul rând, dacă reuşim să trăim adevărate experienţe artistice edificatoare, lumea noastră, chiar şi cea fizică, devine mai luminoasă şi transfigurată. După un contact cu o artă şi prin hrana spirituală pe care o acumulăm din ea, deciziile şi comportamentele noastre de multe ori se transformă pozitiv, găsind soluţii chiar şi acolo unde cu ceva timp în urmă închideam toate uşile încercărilor. Apoi, dacă experienţele noastre artistice sunt multiple şi devin un *status constant* al alegerilor noastre estetice, fiinţa noastră începe puţin câte puţin să se transforme şi să se comporte după componentele artei: cu delicateţe, echilibru, frumuseţe, atenţie faţă de amănunt, sensibilitate etc. Cu alte cuvinte, începe să recepteze mesajele derivate din artă fără să rateze conţinuturi esenţiale, sau să aibă, aşa cum poate fi parafrazată o expresie aparţinând lui Andrei Pleşu, o „receptivitate deviată”[2].

Ierarhia valorilor artistice la care accedem creează astfel în timp *gustul artistic* sau, mai bine spus, un set de *preferinţe ale alegerilor artistice educate*, care fortifică spiritul şi ne definesc *CV*-ul în materie de artă. Să fie oare în acelaşi timp pentru unii dintre noi şi „un zid afectiv”[3] de care avem nevoie în această viaţă? Poate fi adevărat şi acest lucru. Arta se poate transforma într-un zid în faţa fenomenului subnutririi culturale larg răspândite, în faţa imediatului material inserat în mod violent în viaţa de zi cu zi, în faţa pervertirii gusturilor şi a malnutriţiei unei naţiuni sau societăţi manelizate. De aceea, este nevoie de *discernământ* şi apoi de o *ierarhizare* în opţiunile artistice.

Parafrazând un citat biblic din Noul Testament, care propune o ecuaţie logică în progresul receptării mesajului biblic[4], putem spune şi despre *discernământul* estetic că este un element esenţial în accederea spre o zonă artistică anume. Dacă lipseşte formarea, direcţionarea spre adevăratele valori ale artelor şi, de ce nu, chiar spre sectoare care sunt vârful unei arte, atunci nu putem vorbi despre o *ierarhizare* a gusturilor. Alegerea vine din discernământ, iar acest lucru este posibil dacă individul are capacitatea de a face deosebire între un produs consumist de tip bazar şi o operă de artă. Ca atare, va *ierarhiza* ceva ce poate mai întâi *discerne*. Această capacitate primară o condiţionează substanţial pe cea de-a doua. Însă ambele presupun formarea gusturilor, îndeletnicirea cu uneltele artei, gustarea artelor

[2] Andrei Pleşu, *Parabolele lui Iisus*, Editura Humanitas, Bucureşti 2012, 85.

[3] Gabriel Liiceanu, *Declaraţie de iubire*, Editura Humanitas, Bucureşti 2001, 85.

4 Este vorba despre *Scrisoarea sfântului apostol Paul către Romani* (10,14-16), în care el spune: „Dar cum vor chema numele Aceluia în care încă n-au crezut? Şi cum vor crede în Acela în care n-au auzit? Şi cum vor auzi fără propăvăduitor?”

din primii ani ai existenţei, gustare ce are ca bază o puternică foame şi un interes personal, care generic poartă numele de înclinaţie spre *arte* sau spre o *artă anume*.

Fiind depăşită, aşadar, etapa *discernământului*, spiritul omenesc dornic de şlefuirea propriei fiinţe estetice se conduce după o ierarhizare a gusturilor şi a necesităţilor spirituale. Unii excelează în poezie şi literatură, dar nu au aceeaşi receptivitate faţă de pictură; unii au admiraţie şi o capacitate de absorbţie maximă a muzicii clasice, dar nu sunt impresionaţi în aceeaşi măsură de sculptură; unii contemplă o operă de artă dăltuită în marmură, chiar dacă este abstractă şi greu de digerat în semnificatul ei, dar nu gustă muzica lui Bach, în faţa căreia se mulţumesc doar cu o admiraţie reticentă, trecând mai departe spre alte arte de interes[5]; mulţi se minunează în faţa picturilor lui Rembrandt, dar nu reacţionează cu acelaşi interes la versurile lui Petrarca sau Dante.

Cu toate acestea, artele au ceva comun; ele *co-există* şi se condiţionează reciproc într-un mod ascuns minţii noastre. În Antichitate grecii motivau acest fenomen ca fiind de natură „genealogică", artele fiind considerate progenituri ale zeilor. Termenul *artă* cuprindea în sine *muzica, poezia* şi *dansul*. Cu alte cuvinte, trei elemente esenţiale reprezentau baza ei: *cuvântul*, *sunetul* şi *mişcarea*. Însă nu putem reduce *arta* doar la aceste trei elemente; ea conţine şi alte componente esenţiale şi existenţiale prin care se manifestă. La alte popoare antice, cum ar fi chinezii sau indienii, o artă (muzica sau chiar şi un instrument muzical) putea fi considerată chiar zeitate în sine sau glasul unui zeu[6].

Părăsind timpurile străvechi din Antichitate, îndrept atenţia cititorului spre timpurile apropiate de noi. Unul dintre exponenţii filozofiei clasicismului târziu, Hegel[7], propune o ierarhizare a artelor. Schema valorică în gândirea sa este reprezentată sub forma unei piramide.

Conform gândirii sale, *muzica* este expresia celei mai înalte spiritualităţi a omului. Ideea aceasta, conform căreia arta îl spiritualizează pe om şi-l ajută să-şi depăşească limitele, este întâlnită în toate mitologiile antice. De exemplu, şamanul şi apoi restul tribului intrau într-o adevărată transă prin intermediul unor cântări sacre cu care invocau spiritele; vraciul, prin cântarea sa, reuşea să se transpersonalizeze în timpul cererii vindecării pacientului său.

---

[5] A.E. Brachvogel, Tragedia unui geniu, Friedmann Bach, Editura Muzicală, Bucureşti 1969, 73. Merită să fie trecut citatul integral datorită frumuseţii argumentului. Muzica lui J.S. Bach a rămas un templu în care, ca să intri, trebuie să ai credinţă; mulţi profani şi, din păcate, chiar şi muzicieni trec pe lângă acest templu, se înclină plini de veneraţie sfioasă şi găsesc câte un motiv să nu intre.

[6] Riccardo Allorto, *Nuova Storia della musica*, Ricordi, Milano 2000, 3.

[7] Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831), filozof german. Sistemul său de gândire se încadrează în direcţia idealismului absolutist, cu conotaţii universaliste.

În Evul Mediu această convingere capătă aspecte creştine şi devine tot mai şlefuită. „Călugărul medieval, în special cel benedictin – spune Georges Duby –, prin opera sa de artă (pictură, sculptură, muzică, transcrierea manuscriselor, arhitectură) aspiră la depăşirea limitelor sale fizice şi a mijloacelor materiale prin care se exprimă. El încearcă să pătrundă într-o lume ale cărei puteri pot fi ghicite şi prefigurate doar prin arte”[8]. Astfel, depăşirea limitelor materiale nu se manifestă ca o performanţă a unui „gimnast”, ci ca o necesitate spirituală de a exterioriza spiritul în forme vizibile.

Dar să ne întoarcem la teoria pe care o dezvoltă Hegel. Conform gândirii sale, artele cele mai evocate sunt cele care reuşesc să trimită cel mai mult spre latura spirituală ascunsă a vieţii. Cu cât o artă nu izbuteşte să treacă dincolo de materie, cu atât ea va fi situată mai jos în ierarhia valorilor artistice. Deşi Hegel nu este inventatorul sistemului piramidal în ierarhia artelor, el preia ideea de la Schopenhauer, la care adaugă elemente şi concepţii noi. În concepţia sa, artele pot fi ierarhizate sub forma unei piramide, fiecare ocupând un loc în funcţie de puterea de exprimare spirituală.

Astfel, a*rhitectura* se află la baza piramidei. Ea este greoaie, prezentându-se ca bază materială pentru o altă artă simbolică: sculptura. Ca materie, ea aşteaptă să fie ordonată, să i se dea o raţiune de a exista într-un sistem anume; aşteaptă să i se dea un rost într-un ansamblu, iar acest lucru nu o poate face decât *arhitectul*, cel care concepe de la început un plan, un edificiu.

*Sculptura* este o treaptă superioară, etapă în care spiritul încearcă să scape de strânsoarea materiei dând o formă stilizată conţinutului brut. Este momentul în care forma iese de sub puterea inertă a materiei. De aceea, o operă de artă, o sculptură, cuprinde în parte atât misterul, cât şi dezvăluirea lui. Ea *ascunde* şi *dezvăluie* în acelaşi timp; este un fel de *retro velum dare*, o îndepărtare parţială a vălului ce acoperă spiritul, dar în acelaşi timp şi materia care împiedică ochiul nostru să poată vedea opera de artă în fiinţa ei vie. Cu alte cuvinte, spiritul încă este încătuşat în parte de materie. Este limitat de formele statice şi neschimbătoare ale materiei, supunându-se în toate acţiunii şi intenţiei *sculptorului*. El este cel care dă materiei brute, blocului de marmură sau pietrei, formă şi personalitate, dar tot el se vede şi limitat de materie, care încătuşează manifestarea definitivă a spiritului.

*Pictura* este prima mare victorie a spiritului faţă de materie. Ea e prima care reuşeşte să se dematerializeze. Deşi putem vedea chipul unei persoane, aceasta nu înseamnă că avem nevoie de întreaga configuraţie a persoanei aşa cum o face sculptura; pictura dă iluzia existenţei întregii persoane, deşi îi este prezentat doar chipul, sau doar o parte: latura vizibilă, aparen-

[8] Georges DUBY, *Vremea Catedralelor*, Meridiane, Bucureşti 1998, 102.

ța. Conform concepției hegeliene, pictura este tributară materiei doar prin împrumutul imaginii. Astfel, pictura nu este doar imagine mentală şi nici tranzitorie în spirit pur; ea face recurs la un chip care, *en arhè*[9], a fost sau este tot materie, şi nu spirit. Şi aici, ca şi în cazul sculpturii, cel care dă viață operei de artă vizuale este *pictorul*.

*Muzica* face pasul hotărâtor în descătuşarea de lanțurile materiei. Aici nu mai intervin nici materia şi nici imaginea. Muzica manifestă o viață spirituală nemijlocită prin intermediul sunetelor. Viața sunetului, spuneau grecii antici, izvorăşte din viața armoniei universale primare; derivă din *harmonia mundi*, din acel echilibru al sferelor din Univers, sau din ceea ce în mitologia chineză se credea a fi „glasul celor opt zei născuți înainte de vreme"[10].

Dar, spre deosebire de celelalte arte, muzica trimite la trăiri interioare provocate pe calea auzului, şi nu a văzului, ca în cazul arhitecturii, sculpturii şi picturii. Spiritul omului se transformă prin ceea ce aude, şi nu prin ceea ce vede. Se lasă „manipulat" de o artă care are efect atât cât durează sunetul. De aceea, muzica nu poate fi expusă într-o galerie de artă asemenea unei colecții de tablouri. Ea durează şi are efect atât timp cât i se oferă posibilitatea de a-şi rosti „cuvintele sonore". Meşteşugul acestei arte în parte aparține creatorului, numit *compozitor*, dar existența şi calitatea sa interpretativă se datorează şi *interpretului*.

*Poezia* este în vârful piramidei, spune Hegel. Ea este forma cea mai autentică în care spiritul omului se poate manifesta liber. Aici muzele se dezlănțuie şi îşi fac propriile reguli, iar magia cu care ele croiesc şi meşteşugesc cuvintele conduce ascultătorul pe tărâmuri necunoscute. Îl poartă de la tristețe la bucurie, de la plâns la fericire, de la infernul lui Hades la lumina soarelui dorită de Orfeu, de la moarte la viață. Ea, poezia, domină toate celelalte arte, fiindcă în slujba cuvântului se pun toate artele: arhitectura, sculptura, pictura şi în mod mirific muzica.

Viața acestei arte, ca şi în cazul muzicii, depinde de doi exponenți: *poetul* şi *interpretul*.

Observăm că Hegel nu face abstracție nicidecum în sistemul său idealist absolutist de cel care dă viață oricărui tip de artă: *creatorul* sau *artistul*. El este cel înzestrat cu daruri şi capacități speciale, cu care dezleagă spiritul din strânsoarea materiei pentru a putea transmite omului şi lumii mesajul artei: prefigurarea unei alte realități care transcende materia. Însă, dacă în cazul primelor trei arte existența ulterioară a operei de artă nu mai depinde de alți „creatori interpreți" care să le dea viață, în cazul muzicii şi al poeziei, „interpretul" este un factor necesar al perpetuării operei de artă în timp. El este cel care *re-creează* mereu opera de artă prin interpretarea sonoră.

---

[9] Trad: La început, inițial.

[10] Riccardo ALLORTO, *Nuova Storia della musica*, 5.

O schemă simplă ar imprima mai uşor în mintea cititorului viziunea lui Hegel asupra artelor. Ea apare sub forma unei piramide, unde fiecare artă are importanţa proprie. Ierarhia pe care o face Hegel scoate in evidenţă mereu prioritatea formei asupra materiei.

| | |
|---|---|
| Poezia | *poetul* şi *interpretul* |
| Muzica | *compozitorul* şi *interpretul* |
| Pictura | *pictorul* |
| Sculptura | *sculptorul* |
| Arhitectura | *arhitectul* |

Cu cât o artă se apropie mai mult de vârful piramidei, cu atât ea este mai spiritualizată şi propune, la rândul ei, o formă mai înaltă de înţelegere şi percepţie. Serov comenta deosebit de frumos ultimele două arte din scara valorilor hegeliene: „Muzica şi poezia, două arte de invidiat; una se completeză pe cealaltă. Când e o neputinţă în domeniul muzical, vine cuvântul care o ajută să vorbească; iar atunci când poezia nu poate să completeze până la capăt ceea ce prin cuvinte e cu neputinţă de exprimat, vine muzica şi completează poezia”[11].

Şi mai convingător este Cioran, care, analizând din numeroase puncte de vedere cele două arte din vârful piramidei, muzica şi poezia, în relaţiile pe care le creează între ele, le trasează acestora delimitările legitime, necesare, de altfel, pentru a-şi păstra individualitatea. „O artă – spune el – îşi pierde forţa când împrumută prea mult de la o artă vecină. A-şi însuşi patrimoniul muzicii – idee funestă a poeziei, bizar capriciu al poetului. Nu trebuie cerut cuvintelor ceea ce prin natura lor nu pot da”[12]. Oare acesta să fie adevărul unic despre muzică şi poezie? Problema lasă loc la interpretări diferite. Însă, atâta vreme cât cele două arte se întrepătrund, ele pot conlucra la atingerea scopului în sine al artei: deschiderea omului spre frumos şi trimiterea lui spre alte realităţi spirituale.

Concluzionez această scurtă parcurgere a problematicii ierarhiei artelor în viziunea lui Hegel spunând că nu afişez pretenţia de a fi un studiu unic cu privire la această problematică. Prin cele câteva rânduri expuse mai sus, am dorit să-i ofer cititorului un punct de reper în ceea ce priveşte artele în genere, discernământul în privinţa ierarhizării lor şi a atragerii atenţiei asupra valorilor fundamentale pe care le conţin, fie că sunt luate separat, fie împreună.

---

[11] Alexandr SEROV, *Poetica sunetelor*, Editura Muzicală, Bucureşti 1971, 142.

[12] Emil CIORAN, *Caiet I, 1959-1965*, Humanitas, Bucureşti 2005, 216.